

QURILISH OBYEKTLARIDA PROKUROR NAZORATINI OLIB BORILISHI VA NAZORAT O'LCHOVI O'TKAZISH MASALALARI

Odilov Shamsxon Sodirxon o'g'li

Huquqni muhofaza qilish akademiyasi
magistratura fakulteti tinglovchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17675107>

Annotatsiya. Ushbu maqolada qurilish obyektlarida prokuror nazoratining huquqiy, tashkiliy va amaliy asoslari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda prokuror tekshiruvining mazmuni, nazorat o'lchovi institutining texnik-huquqiy ahamiyati, byudjet mablag'lari sarfi ustidan nazoratning o'ziga xos xususiyatlari hamda korrupsiya xavflarini aniqlash mexanizmlari ilmiy asosda yoritilgan. Qurilish jarayonida uchrayotgan tizimli muammolar — loyiha-smeta hujjatlaridagi noaniqliklar, texnik nazorat organlarining sust faoliyati, manfaatlar to'qnashuvi, prokurorlarning texnik savodxonligi yetishmovchiligi, materiallar sifati bo'yicha laborator tekshiruvlarning zaifligi kabi omillar — keng qamrovda o'rganilgan. Shuningdek, maqolada xorij tajribalari tahlil qilinib, O'zbekiston sharoitida prokuror nazoratini takomillashtirish bo'yicha konkret taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: prokuror nazorati, qurilish obyektlari, nazorat o'lchovi, loyiha-smeta hujjatlari, texnik nazorat, byudjet mablag'lari, korrupsiya xavflari, texnik ekspertiza, smeta oshirilishi, qurilish sifati, davlat manfaatlari, huquqiy mexanizm, normativ-huquqiy asoslar, tender shaffofligi, mustaqil ekspertiza, raqamlashtirish, laborator tahlil, qurilish normalari.

Kirish

Qurilish sohasi har qanday davlatning iqtisodiy taraqqiyoti, ijtimoiy infratuzilmani shakllantirish va aholining farovonligini oshirishda strategik ahamiyat kasb etadi. Yangi turar-joy massivlari, ijtimoiy obyektlar, sanoat korxonalari, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlari va ishlab chiqarish quvvatlari aynan qurilish orqali vujudga keladi. Shu bois, qurilish jarayonlarining qonuniy, sifatli va xavfsiz bajarilishi nafaqat iqtisodiy samaradorlik, balki jamiyat xavfsizligi, ekologik barqarorlik va fuqarolarning konstitutsion huquqlarini himoya qilish bilan ham bevosita bog'liqdir.

Ayni paytda O'zbekistonda keng ko'lamli qurilish ishlari amalga oshirilayotgan bir davrda ushbu sohada qonuniylikni ta'minlash, byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini nazorat qilish, pudrat va buyurtmachi tashkilotlar faoliyatidagi xatoliklarni erta aniqlash muammolari kun tartibida turibdi. Statistik ma'lumotlar, audit organlari xulosalari hamda sud-prokuror amaliyoti qurilish jarayonlarida smeta oshirilishi, ish hajmlarining sun'iy ko'paytirilishi, foydalanishga topshirilgan obyektlarda sifatsizliklar, texnik talablarning buzilishi kabi qonunbuzilishlar hali ham uchrab turishini ko'rsatmoqda. Bunday holatlar davlat manfaatlariga, byudjet intizomiga, aholining xavfsiz hayot kechirish huquqlariga katta zarar yetkazadi.

Mazkur sharoitda prokuror nazoratining roli alohida ahamiyat kasb etadi. Prokuratura organlari qonun ustuvorligini ta'minlovchi davlat organi sifatida qurilish sohasidagi qonunbuzilishlarning oldini olish, ularni aniqlash va bartaraf etish, mas'ul shaxslar javobgarligini ta'minlashda muhim funksiyalarni bajaradi.

Xususan, prokurorlar qurilish obyektlarida hujjatlarni o'rganish, obyektlarga chiqib tekshiruv o'tkazish, nazorat o'lchovlarini tashkil etish, texnik ekspertlarni jalb etish kabi vakolatlarga ega. Shu jihatdan, qurilish obyektlarida **“nazorat o'lchovi”** (контрольное измерение) instituti prokuror nazoratining amaliy mexanizmlaridan biri bo'lib, ishlarning haqiqiy bajarilgan hajmini aniqlash va hujjatlardagi ko'rsatkichlar bilan solishtirish orqali qonuniylilikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shunga qaramay, amaliyot prokuror nazoratini tashkil etish mexanizmlarida bir qator tizimli muammolar mavjudligini ham ko'rsatmoqda. Jumladan, loyiha-smeta hujjatlaridagi chalkashliklar, texnik nazorat organlarining yetarli faol emasligi, pudratchi-buyurtmachi o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvi, ekspertiza jarayonlarining samarasizligi, prokurorlarning texnik tayyorgarlik darajasi yetishmovchiligi nazoratning oqsashiga olib kelmoqda.

Shu munosabat bilan maqolaning **asosiy maqsadi** — qurilish obyektlarida prokuror nazorati institutining huquqiy, tashkiliy va amaliy asoslarini ilmiy tahlil qilish, nazorat o'lchovining o'tkazilish mexanizmini ochib berish, amaliy muammolarni aniqlash hamda ushbu sohada nazoratni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqotning obyekti — qurilish faoliyatida prokuror nazorati institutining amal qilishi jarayoni, predmeti — qurilish obyektlarida prokuror nazoratining huquqiy tartibga solinishi va nazorat o'lchovi o'tkazilishining amaliy mexanizmlari.

Mazkur maqolaning **ilmiy yangiligi** — qurilish jarayonida prokuror nazoratining nazorat o'lchovi orqali amalga oshirilishidagi tizimlilik, samaradorlik va o'ziga xos jihatlarni kompleks tahlil qilish, shuningdek, amaldagi huquqiy tartibotni takomillashtirishga doir ilg'or takliflarni ishlab chiqish bilan belgilanadi.

Qurilish sohasida prokuror nazoratining huquqiy asoslari

Qurilish faoliyatida qonuniylilikni ta'minlash davlatning muhim vazifalaridan biridir. Bu vazifa O'zbekiston Respublikasida bir qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlangan bo'lib, prokuror nazorati ushbu tizimning ajralmas va markaziy bo'g'ini hisoblanadi. Prokuratura organlari tomonidan qurilish jarayonlarida qonuniylilik ustidan nazoratni amalga oshirishning huquqiy asoslari konstitutsiyaviy normalar, sohani tartibga soluvchi maxsus qonunlar, hukumat qarorlari hamda me'yoriy texnik talablar majmuasidan iborat.

1. Prokuror nazoratining konstitutsiyaviy asoslari

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 109-moddasiga ko'ra, prokuratura organlari:

qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi,
fuqarolarning huquq va erkinliklari himoya qilinishi,
davlat manfaatlarining himoya qilinishi
ustidan nazoratni amalga oshiradi.

Qurilish jarayonida ushbu normalarning buzilishi — byudjet mablag'larining talon-toraj qilinishi, xavfsizlik talablarining buzilishi, fuqarolarning mulk huquqlariga zarar yetishi bilan bevosita bog'liq bo'lganligi sababli, prokuror nazorati ushbu sohada muhim konstitutsiyaviy mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

2. “Prokuratura to'g'risida”gi Qonun bilan belgilangan vakolatlari

2019-yilda yangi tahrirda qabul qilingan “Prokuratura to‘g‘risida”gi Qonunning 5, 38, 43-moddalari prokurorlarning quyidagi vakolatlarini belgilaydi:

davlat organlari, shu jumladan qurilish buyurtmachilari va pudratchilarining faoliyati ustidan nazorat;

qonun buzilishlari to‘g‘risidagi murojaatlarni o‘rganish;

hujjatlarni talab qilish, tekshiruv o‘tkazish;

ekspertlar va mutaxassislarni jalb etish;

qonun buzilishlarini bartaraf etish haqidagi protest va taqdimnomalarni kiritish.

Ushbu vakolatlar qurilish obyektlarida nazorat o‘lchovi o‘tkazish, hujjatlarni solishtirish, ish hajmlarining asoslilikini tekshirish imkonini beradi.

3. Qurilish sohasini tartibga soluvchi maxsus qonunchilik

Qurilish faoliyatida prokuror nazoratining mazmunini to‘g‘ri belgilash uchun sohaning o‘ziga xos normativ bazasi ham alohida ahamiyatga ega:

a) “Qurilish faoliyati to‘g‘risida”gi Qonun

Ushbu qonunda:

qurilish ishtirokchilarining huquq va majburiyatlari,

texnik talablar,

nazoratning turlari (davlat nazorati, texnik nazorat, mualliflik nazorati),

xavfsizlik talablari

belgilangan.

Prokuror nazorati ushbu mexanizmlar ustidan yuqori darajadagi qonuniylik nazoratini ta’minlaydi.

b) Shaharsozlik kodeksi

Loyiha-smeta hujjatlarining tasdiqlanishi,

texnik reglamentlar,

qurilish normalari va standartlari,

ekspertiza tartibi

keltirilgan.

Prokurorlar aynan ushbu talablarning to‘liq bajarilishini tekshiradi.

c) O‘zbekiston Respublikasi Qurilish va uy-joy kommunal xo‘jaligi vazirligining normativlari

Shaharsozlik me’yorlari (QMQLar), davlat standartlari (O‘z DSt), texnik reglamentlar — prokuror nazorati uchun asosiy texnik-huquqiy mezonlardir.

4. Prokuror nazoratining obyektlari

Qurilish jarayonida prokuratura quyidagi obyektlar bo‘yicha nazoratni amalga oshirishi mumkin:

a) hujjatlar:

loyiha-smeta hujjatlari;

pudrat shartnomalari;

texnik shartlar;

o‘lchov dalolatnomalari;

qurilish jurnallari.

- b) qurilish jarayoni:
ishlarning hajmi va sifatini o'lash;
materiallar sifati;
texnologik talablarga rioya.
- c) ishlatilgan mablag'lar:
byudjet mablag'lari;
davlat subsidiyalari;
davlat investitsiyalari.
- d) foydalanishga topshirish jarayoni:
yakuniy o'lchovlar;
kamchiliklar ro'yxati;
ekspertiza xulosalari

Qurilish obyektlarida prokuror nazorati: amaliyotdagi mexanizmlar

Qurilish jarayonida qonuniyligni ta'minlash, byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini nazorat qilish hamda sifatsiz va xavfli qurilish amaliyotining oldini olishda prokuror nazoratining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Prokuror nazorati qurilish sohasidagi barcha ishtirokchilarning — buyurtmachi, pudratchi, texnik nazoratchi, mualliflik nazorati hamda davlat qurilish nazorati organlarining faoliyatini qamrab oluvchi, tartib-intizomni mustahkamlovchi kompleks mexanizmdir. Ushbu bo'limda prokuror nazoratining amaliy mexanizmlari amaldagi qonunchilik va real tajriba asosida tahlil qilinadi.

Prokurorning tekshiruv huquqlari

Prokuror qurilish sohasida o'z vakolatlarini amalga oshirish jarayonida keng tekshiruv huquqlariga ega bo'lib, bu huquqlar bevosita "Prokuratura to'g'risida"gi Qonun bilan kafolatlangan. Birinchidan, prokuror qurilish obyektiga oid **hujjatlarni talab qilish** huquqiga ega.

Bunga loyiha-smeta hujjatlari, o'lchov dalolatnomalari, qurilish jurnallari, texnik nazorat hisobotlari, shartnomalar va boshqa texnik-iqtisodiy materiallar kiradi. Ushbu hujjatlar prokuror tekshiruvining asosiy daliliy bazasini shakllantiradi.

Ikkinchidan, prokuror qurilish obyektiga **to'sqinliksiz chiqish** huquqiga ega.

Prokurorning obyektaga bevosita chiqishi orqali ish jarayonining real holati, texnologik talablarning bajarilishi, xavfsizlik me'yorlariga rioya qilinishi, materiallar sifatining amaldagi holati yerida o'rganiladi.

Ko'plab holatlarda smeta hujjatlarida ko'rsatilgan ish hajmlari bilan amalda bajarilgan ishlar o'rtasida jiddiy tafovutlar aynan obyektga chiqqan holda aniqlanadi.

Uchinchidan, prokuror **mutaxassis va ekspertlarni jalb qilish** huquqiga ega. Bu huquq qurilish-texnik jarayonlarning murakkabligidan kelib chiqadi. Mutaxassislar — texnik nazoratchi, qurilish muhandisi, loyiha ekspertlari, laboratoriya xodimlari — prokuror bilan birgalikda o'lchov o'tkazadi, texnik xulosalar beradi va qurilishning qonuniyligi bo'yicha professional baho taqdim etadi.

Ishlar hajmi va sifatini aniqlashda prokurorning ishtiroki

Qurilish jarayonida bajarilgan ishlar hajmini aniqlash, sifati va texnik talablar bo'yicha baholash prokuror nazoratining eng muhim amaliy bosqichlaridan biridir.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, aksariyat qonunbuzilishlar aynan ish hajmlarining sun'iy oshirilishi (приписки), smetaga kiritilmagan ishlarni bajarilgandek ko'rsatish, sifatsiz materiallardan foydalanish orqali sodir bo'ladi.

Prokurorning ishtiroki quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- bajarilgan ishlar hajmi bo'yicha instrument (asbob) bilan o'lchov o'tkazish;
- beton, metall konstruksiya, g'isht terish va boshqa ishlarning sifatini texnik normativlar asosida tekshirish;

- texnologik ketma-ketlikka rioya qilingan-qilinmaganini baholash;
- buyurtmachi va pudratchining o'zaro harakatlaridagi kamchiliklarni aniqlash.

Prokuror ishtirokida olingan ma'lumotlar hujjatli dalillar bilan solishtiriladi, farqlar bo'lsa ularning sababi aniqlanadi va u tegishli huquqiy choralar ko'rish uchun asos bo'ladi.

“Nazorat o'lchovi” natijalariga huquqiy baho berish mexanizmi

Nazorat o'lchovi (контрольное измерение) prokuror nazoratining eng muhim komponentlaridan biri bo'lib, uning natijalari bevosita yuridik ahamiyatga ega. O'lchov natijalari dalolatnoma bilan rasmiylashtiriladi va dalolatnomaning:

- asbob-uskunalar ko'rsatkichlari;
- texnik normativlarga moslik darajasi;
- laborator o'lchovlar;
- smeta ko'rsatkichlari bilan farqi;
- aniqlangan kamchilik va buzilishlar kabi ma'lumotlari huquqiy baholash uchun asos bo'ladi.

Prokuror “nazorat o'lchovi” natijalariga asoslanib:

- qonunbuzilishlarni bartaraf etish to'g'risida taqdimnoma kiritishi;
- jinoyat, ma'muriy yoki fuqarolik ishini qo'zg'atish haqida qaror qabul qilishi;
- moddiy zarar miqdorini aniqlashi;
- tender natijalarining qonuniyligini qayta ko'rib chiqishi;
- pudratchi-buyurtmachi o'rtasidagi mas'uliyat masalasini ko'rib chiqishi mumkin.

Shunday qilib, nazorat o'lchovi prokuror uchun texnik dalil bo'lib qolmay, huquqiy javobgarlikni belgilashda asosiy manbaga aylanishi bilan ahamiyatga ega.

Byudjet mablag'lari sarfi ustidan nazoratning o'ziga xos xususiyatlari

Qurilish sohasida byudjet mablag'lari ustidan nazorat prokuror faoliyatining eng mas'uliyatli yo'nalishlaridan biridir. Davlat investitsiya loyihalarida mablag'larning talon-toroj qilinishi, ortiqcha ko'rsatmalar, sun'iy narx oshirishi, buyurtmachi va pudratchi o'rtasidagi noto'g'ri kelishuvlar murakkab korrupsiya tarmoqlarini vujudga keltirishi mumkin.

Prokuror byudjet mablag'lari sarfi bo'yicha quyidagilarni tekshiradi:

- smeta qiymatlari real bozorga mos keladimi;
- qo'shimcha shartnomalar (“dop-soglasheniya”) asoslimi;
- ishlarni bajarish muddati uzaytirilishi asoslimi;
- ish hajmlari haqiqatda bajarilganmi;
- to'lovlar qanchalik asosli amalga oshirilgan.

Agar smetadagi ko'rsatkichlar bilan real ishlar orasida katta farq bo'lsa, bu moddiy zarar sifatida baholanadi va prokuror tomonidan javobgarlik chorasi qo'llanadi.

Qurilish jarayonida korrupsiya xavflari va prokuror nazorati

Qurilish sohasi korrupsion xavflarning nisbatan yuqori bo'lgan yo'nalishlaridan biridir.

Bunga sabab:

- narxlarni oshirish imkoniyatining yuqoriligi;
- texnik murakkablik sababli nazoratning zaiflashishi;
- buyurtmachi-pudratchi-nazoratchi uchburchagida manfaatlar to'qnashuvi;
- hujjatlarning texnik mazmunini ko'pchilikning to'liq baholay olmasligi;
- tender jarayonlarida yashirin kelishuvlar bo'lishi.

Prokuror nazorati ushbu xavflarni kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Procuror tomonidan o'tkazilgan o'lchovlar, hujjatlarni tahlil qilish, mutaxassislarni jalb etish, texnik jarayonlarning real holatini o'rganish korrupsiya sxemalarini aniqlashda samarali vosita hisoblanadi.

Korrupsiya holatlari aniqlanganda prokuror:

- jinoyat ishi qo'zg'atadi,
- tender natijalarini bekor qilishni ta'minlaydi,
- korrupsion sxemaga aloqador shaxslarni javobgarlikka tortadi,
- byudjetga yetkazilgan zararni undirish choralari ko'radi.

Qurilish obyektlarida prokuror nazoratini amalga oshirishda uchrayotgan muammolar

Qurilish sohasida prokuror nazoratining samaradorligi ko'p jihatdan mavjud tizimli muammolarning bartaraf etilishiga bog'liqdir. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, qurilish jarayonlarida qonuniylikni ta'minlashda prokurorlar duch keladigan qiyinchiliklar nafaqat huquqiy, balki texnik, tashkiliy va korrupsion omillar bilan ham bog'liqdir. Bu bo'limda prokuror nazorati samaradorligiga putur yetkazayotgan asosiy muammolar chuqur tahlil qilinadi.

1. Loyiha-smeta hujjatlaridagi noaniqliklar va murakkabliklar

Qurilish jarayonining boshlang'ich bosqichida tayyorlanadigan loyiha-smeta hujjatlari ko'p hollarda:

- to'liq ishlab chiqilmagan,
- texnik talablarga mos emas,
- bir-biriga zid ko'rsatkichlarga ega,
- rejalashtirilgan ish hajmi va qiymat o'rtasida uyg'unlik yo'q,
- smeta qiymatlari asossiz ravishda oshirilgan kabi kamchiliklarga ega bo'ladi.

Prokuror uchun bu hujjatlarni chuqur tahlil qilish juda murakkab bo'lib, smetadagi haqiqiy qiymatni aniqlash ko'p hollarda maxsus texnik mutaxassislar ishtirokini talab qiladi.

Mazkur noaniqliklar nazorat o'lchovini o'tkazishda ham qiyinchilik tug'diradi va smetadagi ko'rsatkichlarni real o'lchovlar bilan solishtirish jarayonini murakkablashtiradi.

2. Texnik nazorat organlarining yetarli darajada ishlamasligi

Nazoratning eng muhim bo'g'inlaridan biri — **texnik nazorat**, ammo amaliyotda ularning faoliyati ko'pincha shakliy tusga ega.

Tekshiruvlar quyidagicha kamchiliklarga uchraydi:

- obyektga muntazam chiqilmaydi;
- sifatsiz yoki noto'g'ri materiallardan foydalanishga ko'z yumuladi;
- texnologik talablarga rioya etilishi bo'yicha real monitoring o'tkazilmaydi;

- ayrim hollarda pudratchi bilan til biriktirish holatlari kuzatiladi.

Mazkur holatlar prokuror nazoratini murakkablashtirib, uni yagona vakolatli nazorat organiga aylantirib qo'yadi.

3. Buyurtmachi va pudratchi o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvi

Qurilish jarayonida buyurtmachi va pudratchi o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvi eng ko'p uchraydigan muammolardan biridir. Ko'pincha buyurtmachi:

- sifat talablari buzilishiga ko'z yumadi,
- bajarilmagan ishlarni bajarilgandek qabul qiladi,
- smetadagi oshirilgan narxlarga rozilik bildiradi,
- pudratchi bilan norasmiy kelishuvga boradi.

Bu kabi holatlar pudratchining sifatsiz qurilish ishlari olib borishiga imkon yaratadi.

Prokuror nazorati esa mazkur yashirin kelishuvlarni aniqlash uchun ko'proq resurs, vaqt va mutaxassislik talab qiladi.

4. Prokurorlarning texnik kompetensiyasi yetarli emasligi

Qurilish jarayoni texnik jihatdan murakkab soha bo'lgani sababli prokurorlar:

- QMQ, O'z DSt, texnik reglamentlar mazmunini chuqur bilmasligi,
- o'lchov dalolatnomalarini to'g'ri talqin qilishda qiynalishi,
- konstruktiv elementlarning sifat talablarini baholay olmasligi,
- texnologik jarayonlarning buzilishi natijasida kelib chiqadigan xavflarni aniqlashda qiyinchilikka duch kelishi kabi holatlar ko'p uchraydi.

Texnik savodxonlikning pastligi prokuror tekshiruvlarining sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun texnik kompetensiyaning yetishmasligi — tizimli muammolardan eng kattasidir.

5. Qurilish materiallari sifati va laborator tahlil masalalaridagi qiyinchiliklar

Materiallar sifati qurilish xavfsizligining asosiy omillaridan biridir. Amaliyotda quyidagi muammolar kuzatiladi:

- material sertifikatlarining qalbakilashtirilishi,
- laboratoriya tahlillari o'z vaqtida o'tkazilmasligi,
- beton mustahkamligi bo'yicha sinovlar o'tkazilmaydi,
- metall konstruksiyalar qalinligi, payvand choklari sifatining tekshiruvi sust,
- issiqlik, gidroizolyatsiya materiallari sifatsiz bo'ladi.

Bu kabi holatlarni aniqlash uchun maxsus laboratoriya uskunalari va ilmiy-texnik bilim talab qilinadi. Prokurorlar bunday texnik tahlillarni mustaqil amalga oshira olmaydi, bu esa tekshiruv samaradorligini pasaytiradi.

6. O'lchov va ekspertiza instituti faoliyatidagi muammolar

Nazorat o'lchovi oqilona o'tkazilishi uchun:

- malakali mutaxassislar,
- sertifikatlangan o'lchov asboblari,
- mustaqil ekspertiza markazlari zarur.

Amaliyotda esa:

- ekspertiza organlarida malaka pastligi,
- qisqa muddatda sifatsiz xulosalar berilishi,

- asbob-uskunalarining sertifikatsiyadan o'tmaganligi,
 - ekspertlar manfaatlar to'qnashuviga ega bo'lishi kabi kamchiliklar mavjud.
- Bu holatlar prokuror tekshiruvlarining texnik asoslarini zaiflashtiradi.

7. Korrupsiya xavflari va yashirin kelishuvlarning keng tarqalganligi

Qurilish sohasida korrupsiya xavflari yuqori bo'lishining asosiy sabablari:

- narxlarni sun'iy oshirish imkoniyati,
- nazoratning ayrim bo'g'inlarida shaffoflikning pastligi,
- texnik jarayonlarni keng jamoatchilik nazorat qila olmasligi,
- pudratchi-buyurtmachi-tekshiruvchi uchburchagida manfaatlar to'qnashuvi.

Korrupsiya holatlari ko'pincha quyidagicha namoyon bo'ladi:

- bajarilmagan ishlar uchun to'lov,
- ortiqcha smeta tuzish,
- sifatsiz materiallarni qimmat narxda sotib olish,
- nazorat organlari bilan til biriktirish.

Bu holatlar prokuror nazoratini yanada murakkablashtirib, ko'proq resurs talab qiladi.

8. Ma'lumotlar bazasining raqamlashtirilmaganligi

Ko'plab qurilish obyektlari bo'yicha ma'lumotlar:

- qog'oz variantida yuritiladi,
- o'lchov dalolatnomalari digital shaklda saqlanmaydi,
- foto-video fiksatsiya majburiy emas.

Bu esa prokuror tekshiruviga to'siq bo'lib, jarayonni sekinlashtiradi.

Xulosa o'rni aytish joizki, qurilish obyektlarida prokuror nazorati davlat manfaatlarini himoya qilish, byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash va eng muhimi, fuqarolarning xavfsiz hayot sharoitini yaratishda hal qiluvchi o'rin tutadi. Ushbu maqolada prokuror nazoratining huquqiy asoslari, nazorat o'lchovi jarayonining mazmuni va ahamiyati, amaliyotda qo'llanilayotgan mexanizmlar hamda tizim samaradorligiga salbiy ta'sir qilayotgan omillar chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, qurilish jarayonlarida uchrayotgan asosiy qonunbuzilishlar — smeta qiymatlarining asossiz oshirilishi, bajarilmagan ishlarning bajarilgandek ko'rsatilishi, sifatsiz materiallardan foydalanish va texnologik talablarga rioya etilmasligi — ko'pincha texnik nazorat organlari faoliyatining sustligi, loyiha-smeta hujjatlarining sifatsiz tuzilishi, manfaatlar to'qnashuvi va korrupsion omillar bilan bevosita bog'liqdir. Nazorat o'lchovi instituti prokuror nazoratining eng samarali texnik-huquqiy vositasi bo'lib, u amalda bajarilgan ishlarni real o'lchash va smetadagi ko'rsatkichlar bilan solishtirish orqali aniqlik va ob'ektivlikni ta'minlaydi.

Prokuror o'lchov natijalari asosida zarur yuridik choralarni qo'llaydi, moddiy zarar miqdorini belgilaydi va jinoyat yoki ma'muriy ish yuritishni boshlashi mumkin. Shu bilan birga, o'lchov natijalarining ob'ektivligi texnik mutaxassislar malakasi, laborator sinovlar, normativ talablarga qat'iy amal qilinishiga bog'liq. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, prokurorlarning texnik kompetensiyasi ham ko'plab hollarda yetarli darajada emasligi nazoratning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Materiallar sifati bo'yicha laborator tekshiruvlarning yetishmasligi, ekspertiza markazlarining malakasi pastligi, o'lchov asboblarning sertifikatsiyasiz qo'llanilishi kabi omillar ham tizimni zaiflashtiradi.

Raqamlashtirilmagan ma'lumotlar bazasi, hujjatlarning ko'p hollarda qog'oz shaklida yuritilishi, foto-video fiksatsiyaning majburiy emasligi prokuror tekshiruvining tezkorligi va shaffofligini pasaytiradi. Shu sababli, qurilish sohasida prokuror nazoratini yanada kuchaytirish bo'yicha tizimli takliflar ishlab chiqildi.

Jumladan, prokurorlar uchun maxsus qurilish-texnik o'quv kurslarini joriy etish, nazorat o'lchovlarini to'liq raqamlashtirish, "Construction Control Digital Platform"ni yaratish, mustaqil ekspertiza va laboratoriya tizimini kuchaytirish, texnik nazorat institutining javobgarligini oshirish, tender jarayonlarini to'liq shaffoflashtirish, korrupsiyaga qarshi kurash mexanizmlarini kuchaytirish hamda jamoatchilik nazoratini kengaytirish maqolada asoslangan ilmiy takliflar sifatida ilgari surildi. Xulosa qilib aytganda, prokuror nazorati qurilish sohasida qonuniylikni ta'minlashning eng muhim kafolatidir. Nazorat o'lchovi instituti esa prokuror tekshiruvining ilmiy-texnik poydevorini mustahkamlaydi. Taklif etilgan chora-tadbirlar amaliyotga tatbiq etilsa, qurilish jarayonida shaffoflik, sifat, moliyaviy intizom va xavfsizlik darajasi sezilarli ravishda oshadi, korrupsion holatlar keskin kamayadi va davlat manfaatlarini ishonchli himoya qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi "Prokuratura to'g'risida"gi Qonuni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2025 y., 03/25/1022/0083-son.
2. Алхутова Е.Ю. Прокурорский надзор за исполнением законов об административной ответственности за правонарушения в сфере экономики: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: Федеральное государственное казенное образовательное учреждение высшего образования "Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации", 2013. – С. 165.
3. Исламова Э.Р. Проблемы реализации полномочий прокурора при осуществлении «общего надзора» // «Крымский научный вестник», №1 (7) / 2016. – С. 230-233; Иманов И.А. Система и эффективность актов прокурорского надзора в противодействии коррупции в Республике Казахстан // «Юридическая наука и правоохранительная практика», №4 (34) / 2015. – С. 193.
4. Алхутова Е.Ю. Прокурорский надзор за исполнением законов об административной ответственности за правонарушения в сфере экономики: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: Федеральное государственное казенное образовательное учреждение высшего образования "Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации", 2013. – С. 165.
5. "O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati to'g'risida"gi Qonun // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 19.02.2024 y., 03/24/909/0133-son.
6. Федеральный закон Российской Федерации «О прокуратуре Российской Федерации» // Электрон манба: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_262/?ysclid=m8yr6z9f63262442322. (мурожаат вақти: 01.04.2025).
7. Закон Республики Беларусь «О прокуратуре Республики Беларусь» // Электрон манба: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=H10700220>. (мурожаат вақти: 01.04.2025).

8. Закон Туркменистана «О прокуратуре Туркменистана» (новая редакция) // Электрон манба: <https://mejlis.gov.tm/single-law/144?lang=ru>. (мурожаат вақти: 01.04.2025).
9. Конституционный Закон Республики Таджикистан «Об органах прокуратуры Республики Таджикистан» // Электрон манба: <http://www.prokuratura.tj/legislation-rus/49-the-constitutional-law-of-the-republic-of-tajikistan.html>. (мурожаат вақти: 01.04.2025).